РОДОВИЙ ОБ'ЄКТ ПРЕДСТАВНИЦТВА В СУДІ БЕЗ ПОВНОВАЖЕНЬ

БУЛГАКОВА Оксана Дмитрівна - здобувачка кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

УДК 343.364
DOI 10.32782/NP.2023.2.37

У статті констатовано, що правосуддя здійснюють суди за участю інших суб'єктів, яким також завдається шкода внаслідок порушення встановлених правил поведінки, що підпадають під охорону кримінального законодавства. Родовий об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 400-1 Кримінального кодексу України, охоплює також інші охоронювані законодавством суспільні відносини, зокрема які стосуються надання правової допомоги та реалізації особами власних прав і свобод, що не дає змоги констатувати, що родовим об'єктом є виключно правосуддя. Назва розділу XVIII Особливої частини Кримінального кодексу України є невідповідною, оскільки вона занадто звужує родовий об'єкт кримінальних правопорушень, віднесених до цього розділу. На перше місце слід ставити нормальне функціонування органів судової системи та їх представників; здійснення ними законних функцій; нормальну діяльність цих органів, а потім уже має йтися про правосуддя як суспільні відносини. Родовим об'єктом кримінальних правопорушень, зазначених у розділі XVIII Особливої частини КК України, є не правосуддя, а встановлений порядок здійснення правосуддя, оскільки, вчиняючи зазначені кримінальні правопорушення, суб'єкт насамперед прагне вплинути на виконання службових чи громадських обов'язків певними особами або порушити інший встановлений порядок функціонування судових органів. Тобто в разі вчинення цих кримінальних правопорушень завжди порушують чи опиняються під загрозою відносини щодо порядку здійснення, що й слід визнавати родовим об'єктом. Аргументовано, що враховуючи принцип структурності, в основі розділу Особливої частини Кримінального кодексу України має закладатися розуміння родового об'єкта, ознаки якого відповідають всім нормам, які ставляться під кримінально правову охорону у конкретному розділі. Обґрунтовано доцільність викласти назву розділу XVIII Особливої частини КК України в такій редакції: «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку здійснення правосуддя».

Ключові слова: родовий об'єкт, кримінальне правопорушення, представництво, повноваження, суд, адвокат, прокурор.

Постановка проблеми

Юридичний склад кримінального правопорушення відображає різні поєднання окремих юридичних фактів. У доктрині кримінального права, з огляду на соціальний і психологічний зміст суспільно небезпечної поведінки, здійснюють систематизацію зазначених фактів, унаслідок чого виокремлюють чотири групи обов'язкових елементів (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона), які утворюють загальну структуру кримінального правопорушення.

У теорії кримінального права України переважно об'єкт кримінального правопорушення вважають загальновизнаним поняттям, його визначають як суспільні

відносини. Однак є концепції об'єкта кримінально-правової охорони тощо. Фактично в кримінальному праві не сформовано єдиної концепції розуміння об'єкта кримінально-правової охорони через різні наукові погляди.

Учені пропонують чимало концепцій об'єкта кримінально-правової охорони щодо розуміння його змісту й ознак. Одна група дослідників визначає об'єкт кримінального правопорушення як охоронюваний кримінальним законом порядок суспільних відносин, охоронювані кримінальним законом соціально значущі цінності, інтереси, блага, правові норми тощо; друга група вчених визначає об'єкт кримінального правопорушення як цінності та соціальні чи правові блага; третя група вчених – як охоронювані КК України суспільні відносини; також об'єкт кримінального правопорушення тлумачать як особу (людину), групу осіб чи її (їх) суб'єктивне право.

Формулювання цілей

Метою статті є дослідження родового об'єкта представництва в суді без повноважень.

Виклад основного матеріалу

Родовий об'єкт визначають як окрему групу однорідних або тотожних суспільних відносин, що утворюють певну сферу суспільного існування [1, с. 93] і на які можуть посягати злочини певного роду (кримінальні правопорушення, передбачені певним розділом Особливої частини КК України).

Правильне встановлення родового об'єкта кримінального правопорушення має беззаперечне значення. Зазначене обумовлено тим, що родовим об'єктом кримінального правопорушення вважають об'єкт, який охоплює певне коло тотожних або однорідних за своєю соціально-політичною та економічною сутністю суспільних відносин, що повинні охоронятися на підставі цього єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм. Його значення полягає насамперед у тому, що він дає змогу провести класифікацію всіх кримінальних правопорушень і кримінально-правових норм, які встановлюють відповідальність за їх вчинення. Визначення родового об'єкта надає можливість також встановити значення об'єднуваних ним суспільних відносин для інтересів держави й суспільства, що своєю чергою визначає характер і ступінь суспільної небезпеки кримінально протиправних посягань, тяжкість імовірних або суспільно небезпечних наслідків, що настали [9, с. 127]. Родовий об'єкт – це усереднений рівень узагальнення суспільних відносин, які охороняє кримінальний закон. Причому класифікацію суспільних відносин здійснюють не довільно, а на підставі об'єктивно наявних критеріїв, які обумовлюють їх тотожність або однорідність [2, с. 105, 106].

Основною підставою розподілу кримінальних правопорушень в Особливій частині КК України на розділи є саме родовий об'єкт. Родовий об'єкт представництва в суді без повноважень слід визначати в межах розділу XVIII Особливої частини КК України, що передбачає відповідальність за злочини проти правосуддя. Віднесення законодавцем досліджуваного злочину до розділу XVIII Особливої частини КК України обумовлює логіку визначення родового об'єкта цього кримінального правопорушення. Тобто правосуддя відповідно до назви цього розділу є предметом суспільних відносин, на які посягають кримінальні правопорушення. Логічно зауважити, що такому правосуддю завжди і передусім заподіюють шкоду або виникає загроза її заподіяння. Однак аналіз складів кримінальних правопорушень, що належать до розділу XVIII Особливої частини КК України, засвідчує: хоча правосуддя ставиться під загрозу заподіяння шкоди внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, охоплених цим розділом, проте не завжди, а в деяких кримінальних правопорушеннях його взагалі немає. Тому таке визначення родового об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених у XVIII розділі Особливої частини КК України, є дискусійним і потребує з'ясування його змісту.

Здійснення функцій правосуддя покладено на органи судової влади. Правосуддям дослідники вважають діяльність суду з розгляду та вирішення у визначеному законом процесуальному порядку віднесених до його компетенції цивільних, господарських, кримінальних й адміністративних справ з метою охорони прав і свобод людини й громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб та інтересів держави [8, с. 206]. Законом України «Про судоустрій України» встановлено, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами неприпустиме. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Судочинство здійснюють Конституційний Суд України й суди загальної юрисдикції.

Система судів загальної юрисдикції, відповідно до Конституції України, будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності. Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд. Вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі спеціалізовані суди. Згідно із законом діють апеляційні й місцеві суди. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається [7].

Правосуддя в Україні здійснюється на засадах рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового становища, місця проживання, мовних та інших ознак. Суд створює такі умови, за яких кожному учаснику судового процесу гарантується рівність у реалізації наданих процесуальних прав та у виконанні процесуальних обов'язків, передбачених процесуальним законом [7].

Правосуддя – це самостійна галузь державної діяльності, яку суди здійснюють шляхом розгляду й вирішення в судових засіданнях в особливій, встановленій законом процесуальній формі цивільних, кримінальних та інших справ [6].

Деякі вчені, аналізуючи законодавство різних країн щодо встановлення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти правосуддя, констатує, що в більшості країн законодавець розглядає суспільні відносини у сфері здійснення правосуддя як самостійний родовий об'єкт посягання [10, с. 157].

Цікавим є дослідження М. В. Шепітька щодо кримінальних правопорушень проти правосуддя за законодавством зарубіжних країн. Учений аргументує, що аналіз кримінальних правопорушень проти правосуддя, які встановлені законами про кримінальну відповідальність різних країн, указує на їх різну кількість і зміст. Встановлення кримінальних правопорушень проти правосуддя є типовим для законодавця різних країн. Це може свідчити про суспільну небезпечність кримінальних правопорушень у сфері правосуддя та необхідність протидіяти їм кримінально-правовими засобами. Утім законодавець у різних країнах обрав різні підходи до формулювання визначення кримінальних правопорушень проти правосуддя та назв розділів, які їх охоплюють. Відповідно до цього виокремлено дві основні групи підходів до формулювання назв і родових об'єктів кримінальних правопорушень проти правосуддя. Аналіз конкретних кримінальних правопорушень проти правосуддя дає змогу визначити типові кримінальні правопорушення проти правосуддя: 1) неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, симуляція кримінального правопорушення, неповідомлення про вчинення (тяжкого) злочину та фальсифікація доказів; 2) неправдиве обвинувачення, лжесвідчення, лжеприсяга й інші неправдиві заяви; 3) кримінальні правопорушення, пов'язані з прийняттям незаконних рішень (незаконне затримання або арешт, примушування давати показання, відмова від здійснення правосуддя, постановлення неправдивого судового рішення); 4) корупційні кримінальні правопорушення осіб, що здійснюють правосуддя; 5) погроза або насильство проти учасників провадження, а також посягання на їх власність; 6) перешкоджання відправлен-

ню правосуддя, неявка та наклеп; 7) втеча з місця позбавлення волі, звільнення особи, яка відбуває покарання, і приховування злочину; 8) інші кримінальні правопорушення на стадії виконання судового рішення або вироку (невиконання судового рішення, ухилення від виконання судового рішення, бунт засуджених) [10, с. 161–162].

М. В. Шепітько доходить висновку, що найтиповішими групами кримінальних правопорушень проти правосуддя є ті, які законодавець сформулював як «Кримінальні правопорушення проти відправлення правосуддя», а також «Неправдиве обвинувачення, лжесвідчення, лжеприсяга та інші неправдиві заяви» і «Втеча з місця позбавлення волі, звільнення особи, яка відбуває покарання, та приховування злочину» (Данія, Іспанія, Канада, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, США, Швеція, Японія). Крім того, стає тенденцією виокремлення злочинів проти правосуддя, які спрямовані на забезпечення діяльності Міжнародного кримінального суду. Причому такий підхід реалізовується через визначення конкретних кримінальних правопорушень або через встановлення примітки, що дія Закону про кримінальну відповідальність поширюється на захист діяльності Міжнародного кримінального суду [10, с. 162].

Поняття родового об'єкта кримінальних правопорушень проти правосуддя В. О. Навроцький визначає як суспільні відносини, пов'язані із процесуальною діяльністю компетентних державних органів (дізнання, попереднього розслідування, прокуратури, суду й органів виконання рішень) з розслідування, судового розгляду, прийняття та виконання рішень, вироків, ухвал і постанов у кримінальних, цивільних та адміністративних справах [4, с. 529]. На наш погляд, правильною є позиція М. І. Мельника, яку ми поділяємо в тій частині, що основним безпосереднім об'єктом цих кримінальних правопорушень є встановлений законом порядок здійснення правосуддя в частині діяльності судді, народного засідателя чи присяжного, додатковим обов'язковим його об'єктом є життя особи [5, с. 872].

На переконання С. С. Мірошниченка, диспозиція норми засвідчує, що відповідальність встановлюється за представництво без повноважень саме в суді, тож правосуддя необхідно розглядати у вузькому значенні, тобто виключно як діяльність судових органів, оскільки нормами кримінального закону закладено доволі широке розуміння правосуддя, яке охоплює не лише функціонування органів судової влади, а й діяльність інших суб'єктів, які сприяють його здійсненню [3].

Висновки

Дослідивши родовий об'єкт представництва в суді без повноважень, можна констатувати, що правосуддя здійснюють суди за участю інших суб'єктів, яким також завдається шкода внаслідок порушення встановлених правил поведінки, що підпадають під охорону кримінального законодавства. Родовий об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 400-1 КК України, охоплює також інші охоронювані законодавством суспільні відносини, зокрема які стосуються надання правової допомоги та реалізації особами власних прав і свобод, що не дає змоги констатувати, що родовим об'єктом є виключно правосуддя.

Назва розділу XVIII Особливої частини КК України є невідповідною, оскільки вона занадто звужує родовий об'єкт кримінальних правопорушень, віднесених до цього розділу. На перше місце слід ставити нормальне функціонування органів судової системи та їх представників; здійснення ними законних функцій; нормальну діяльність цих органів, а потім уже має йтися про правосуддя як суспільні відносини.

Родовим об'єктом кримінальних правопорушень, зазначених у розділі XVIII Особливої частини КК України, є не правосуддя, а встановлений порядок здійснення правосуддя, оскільки, вчиняючи зазначені кримінальні правопорушення, суб'єкт насамперед прагне вплинути на виконання службових чи громадських обов'язків певними особами або порушити інший встановлений порядок функціонування судових органів. Тобто в разі вчинення цих

кримінальних правопорушень завжди порушують чи опиняються під загрозою відносини щодо порядку здійснення, що й слід визнавати родовим об'єктом.

На нашу думку, доцільно викласти назву розділу XVIII Особливої частини КК України в такій редакції: «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку здійснення правосуддя».

Підтвердженням такої позиції слугують, по-перше, компаративістське дослідження, на підставі якого сформульовано висновок, що в зарубіжному законодавстві є різні назви для цих кримінальних правопорушень, як наслідок – під охорону потрапляють різні об'єкти: 1) правосуддя; 2) відправлення правосуддя. Тобто на рівні законодавства встановлено кримінально правову охорону суміжних або супутніх із правосуддям об'єктів. Тому родовим об'єктом представництва в суді без повноважень здебільшого слід було б визнавати суспільні відносини у сфері встановленого порядку здійснення правосуддя. По-друге, враховуючи принцип структурності, в основі розділу Особливої частини КК України має закладатися розуміння родового об'єкта, ознаки якого відповідають всім нормам, які ставляться під кримінально правову охорону у конкретному розділі.

Список використаної літератури

1. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [Ю. В. Александров, В. І. Антипов, О. О. Дудоров та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. Вид. 5-те, переробл. та доповн. Київ : Атіка, 2009. 408 с.

2. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і доповн. Харків : Право, 2010. 456 с.

3. Мірошниченко С. С. Злочини проти правосуддя: теоретичні і прикладні проблеми запобігання та протидії : автореф. дис. д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2012. 40 с.

4. Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина : курс лекцій. Київ : Знання, 2000. 771 с.

5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., переробл. і доповн. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Атіка, 2003. 1056 с.

6. Про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням державного зовнішньоекономічного підприємства «Славутич-Сталь» щодо тлумачення ст. 124 Конституції України і Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» : ухвала Конституційного Суду України від 14 жовт. 2007 р. № 44-з. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vz44u710-97#Text.

7. Про судоустрій України : Закон України від 7 лип. 2010 р. № 2453-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17#Text.

8. Сухонос В. В. Теорія держави і права : навч. посіб. Суми : Універ. книга, 2005. 536 с.

9. Тацій В. Я. Об'єкт злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 126–143.

10. Шепітько М. В. Поняття та види злочинів проти правосуддя за законодавством зарубіжних країн. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2 (89). С. 157–165.

GENERIC OBJECT OF REPRESENTATION IN COURT WITHOUT AUTHORITY

The article states that justice is administered by courts with the participation of other subjects, who are also harmed as a result of violating the established rules of conduct that are protected by criminal legislation. The generic object of the criminal offense provided for in Art. 400-1 of the Criminal Code of Ukraine, also covers other social relations protected by legislation, in particular those related to the provision of legal assistance and the exercise of one's own rights and freedoms by individuals, which does not allow to state that the generic object is exclusively justice. The title of Chapter XVIII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine is inappropriate, as it narrows too much the generic object of criminal offenses referred to in this chapter. The first

place should be the normal functioning of judicial system bodies and their representatives; their performance of legal functions; normal activity of these bodies, and then it should be about justice as social relations. The general object of the criminal offenses specified in Chapter XVIII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine is not justice, but the established procedure for the administration of justice, since, by committing the specified criminal offenses, the subject primarily seeks to influence the performance of official or public duties by certain persons or to violate another established order of functioning of judicial bodies. That is, in the case of committing these criminal offenses, relations regarding the order of execution are always violated or endangered, which should be recognized as a generic object. It is argued that, taking into account the principle of structure, the section of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine should be based on the understanding of a generic object, the characteristics of which correspond to all the norms that are subject to criminal legal protection in a specific section. The expediency of setting out the title of Chapter XVIII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine in the following wording: "Criminal offenses against the established order of administration of justice."

Key words: generic object, criminal offense, representation, authority, court, lawyer, prosecutor.